האוניברסיטה העברית
הפקולטה למדעי החברה
בית הספר למדיניות ציבורית
תכנית המצטיינים ללימודי תואר שני

נייר מדיניות בנושא:

נשירת תלמידים יוצאי אתיופיה ממערכת החינוך

מוגש למר שמואל אבוהב, מנכ"ל משרד החינוך
וחבר ועדת המנכ"לים לשילובם של עולי אתיופיה בישראל

מטלה סופית בקורס 'מבוא לניתוח מדיניות – סדנא'
מוגשת לד"ר מומי דהן ולגב' ג'ני אושר
מאיר אלינור, 5 ביוני 2007
מספר מילים: 2,723

תוכן עניינים

א. הלקוח.....3

ב. תמצית מנהלים.....3

ג. תופעת הנשירה בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה.....4

ד. המדיניות הקיימת בישראל להתמודדות עם נשירה של תלמידים יוצאי אתיופיה.....6

ה. הבעיה – פגיעה ביכולתם של הורים עולי אתיופיה להוות גורם משמעותי בקליטת ילדיהם במערכת החינוך 6

ו. חלופות מדיניות מוצעות 8

חלופה ראשונה – הפעלת מערך חונכים אישיים למשפחות 8

חלופה שנייה – הרחבת מערך הגישור הבין-תרבותי 9

חלופה שלישית – סדנאות תמיכה והעצמה להורים ולבתי ספר.....9

ז. הערכת החלופות ומתן המלצת מדיניות 10

הקריטריונים להערכת החלופות 10

הערכת החלופות.....10

בחירה בין החלופות 12

ח. מקורות 13

ט. נספח א' - הערכת עלויות החלופות 16

א. הלקוח

משרד החינוך אמון על קידום החינוך בישראל וטיפוחו. בין היתר הוא אחראי על קידום שילובם של תלמידים עולים במערכת החינוך. בין יעדיו של המשרד לשנת 2007, הבטחת שוויון ההזדמנויות, צמצום הפערים, וטיפוח חברה משכילה ומלומדת יותר[1].

בחודש אפריל 2007 מינתה ועדת השרים לענייני קליטה ותפוצות ועדת מנכ"לים שתפקידה לגבש הצעות אופרטיביות לשילוב מוצלח יותר של עולי אתיופיה בחברה הישראלית. לראשות הוועדה מונה מנכ"ל משרד ראש הממשלה, ולאחד החברים בה - מנכ"ל משרד החינוך, שתפקידו להמליץ על דרכים לקדם את קליטת התלמידים יוצאי אתיופיה במערכת החינוך. ועדת המנכ"לים שוקדת בימים אלה על המלצותיה לראש הממשלה. מטרתו של נייר מדיניות זה להמליץ על צעד מדיניות ראשון שיהווה חוד החנית של התכנית שתוגש על ידי מנכ"ל משרד החינוך.

ב. תמצית מנהלים

תופעת הנשירה מבית הספר בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה גבוהה מתופעה זו בקרב כלל התלמידים. הישגיהם הלימודיים נמוכים במידה ניכרת מאלה של כלל האוכלוסייה ומהישגיהן של קבוצות עולים אחרות. תופעות אלה מציבות את התלמידים יוצאי אתיופיה בשולי החברה הן מבחינה חברתית והן מבחינה תעסוקתית. גורם מרכזי לתופעות אלה בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה הוא הפגיעה בסמכות ההורית של הורים יוצאי אתיופיה וביכולתם להוות גורם מעודד ומסייע. על מנת להקטין פגיעה זו יש לשפר ולהרחיב את מערך המגשרים הבין-תרבותיים בבתי הספר, אשר מסייע בין היתר להשבת יכולתם של ההורים לסייע בקליטת ילדיהם במערכת החינוך.

[1] עפ"י תכנית עבודה של משרד החינוך לשנת 2007, אשר התפרסמה באתר האינטרנט של משרד ראש הממשלה:
http://www.pmo.gov.il/NR/rdonlyres/4D258B55-91B3-46C6-901F-DA6004C5CC7E/0/worknew.pdf

ג. תופעת הנשירה בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה והשלכותיה על הפרט והחברה

נשירה מבית הספר, המוגדרת בישראל כהפסקת לימודים במוסד הנמצא בפיקוח משרד החינוך, עלולה להציב את התלמיד הנושר בשולי החברה, הן מבחינה חברתית והן מבחינה תעסוקתית (Richman and Bowen, 1997). תופעת הנשירה מבית הספר בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה הצטמצמה במשך השנים אך היא עדיין גבוהה מתופעה זו בקרב כלל האוכלוסייה[2]. בשנת תשס"ה למדו במערכת החינוך כ- 9,000 תלמידים יוצאי אתיופיה בכיתות ט'-יב'. 5.5% מתוכם, כ-500 תלמידים, נשרו ממערכת החינוך במהלך אותה שנה[3]. בקרב כלל האוכלוסייה בכיתות ט'-יב', לעומת זאת, עמד שיעור הנשירה באותה שנה על 4.5%. גם בהשוואה לאוכלוסיות עולים אחרות קשה יותר מצבם של תלמידים יוצאי אתיופיה כעולה מן הגרף הבא:

אחוז התלמידים העולים (יסודי עד חטיבה עליונה) בטיפול קציני ביקור סדיר[4] מכלל התלמידים באותה ארץ מוצא, תשס"ו (2005/6)

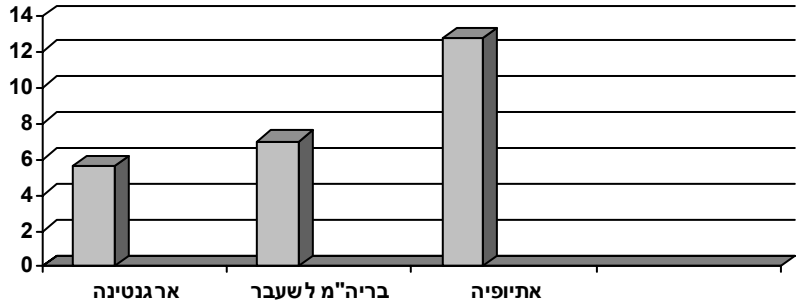

מקור: קמחי מיכל, בן-אריה אשר (עורכים), (2007), **ילדים עולים בישראל 2007**, המשרד לקליטת עליה, המועצה הלאומית לשלום הילד, עמ' 83.

סיכוייהם של תלמידים נושרים יוצאי אתיופיה להשתלב באופן מוצלח בחברה אינם גדולים. מחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס, 2005) מצא כי הסיכוי למצוא עבודה עולה עם עליית רמת ההשכלה, ובלשה (2005) מצא כי השכלה בקרב יוצאי אתיופיה היא המפתח לתעסוקתם. בחינת המסגרות החלופיות בהן משתלבים הנושרים יוצאי אתיופיה מעלה כי

[2] יוצאי אתיופיה הם תלמידים שהם או הוריהם עלו מאתיופיה.

[3] הנתונים מופיעים בטבלה שהתקבלה מבנאו מוטי, מנהל המחלקה לביקור סדיר במשרד החינוך. הטבלה מופיעה בנספח א'. נציין כי קיימת אי בהירות לגבי שיעורי נשירה של בני נוער יוצאי אתיופיה וקיים קושי בהשגת נתונים עדכניים בנושא.

[4] קציני ביקור סדיר פועלים למניעת נשירה של תלמידים מכוח חוק חינוך חובה וחינם.

כמחציתם עוברים ללמוד במוסדות של משרד העבודה והרווחה שאינם מספקים בגרות מלאה. המחצית השנייה אינה לומדת כלל (ליפשיץ ואחרים, 1998). זאת ועוד, סקרים שנערכו בקרב בני נוער יוצאי אתיופיה שאינם לומדים בשום מסגרת שהיא, מצאו כי כמעט 70% מהם הידרדרו להתנהגות עבריינית הפוגעת בהם ובסביבתם (שמש, 1999). על כן, מעבר לנזק הנגרם לנושרים עצמם, גוררת תופעת הנשירה מבית הספר השקעת כספי ממשלה בטיפול בבני נוער עבריין ובקצבאות למובטלים בני הקהילה.

בשנים האחרונות גוברת ההכרה כי עזיבה "ברוח" של בית הספר, אינה פחות בעייתית מעזיבה בפועל. בני נוער אשר רשומים לבית הספר באופן רשמי אך למעשה מנותקים מהמסגרת מכונים נושרים סמויים. הם מאופיינים על ידי ריבוי היעדרויות מבית הספר ומשיעורים, הישגים נמוכים, תחושות של ניכור כלפי בית הספר, בעיות התנהגות ובעיות חברתיות[5]. מלבד היותה גורם סיכון לנשירה מבית הספר, פוגעת הנשירה הסמויה בסיכויי התלמיד להצליח בבית הספר (כהן-נבות ואחרים, 2001). מימדי תופעת הנשירה הסמויה בקרב יוצאי אתיופיה גבוהים, לא הצטמצמו במהלך השנים, ועל פי הערכות קציני ביקור סדיר הגיעו לכשליש מהתלמידים יוצאי אתיופיה בגילאי 14-17 בשנת 2004 (פישביין, 2004, ליפשיץ ואחרים, 1998). מימדי התופעה בקרב יוצאי אתיופיה דומים לאלה של עולי חבר העמים. ככלל, קשה ההשוואה של מימדי התופעה בקרב יוצאי אתיופיה ובקרב כלל האוכלוסייה, מאחר ששיטות המדידה שונות. (ליפשיץ ואחרים, 1998, כהן נבות ואחרים, 2001). מה שכן ניתן לראות בבירור הוא, כי הישגיהם של תלמידים עולים מאתיופיה נמוכים במידה ניכרת מהישגי כלל האוכלוסייה וקבוצות עולים אחרות. בשנת תשס"ד למשל עמד שיעור הזכאות של יוצאי אתיופיה לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטה על כ- 15% בהשוואה לכ- 45% בקרב כלל האוכלוסייה בחינוך העברי ול – 48% בקרב כלל העולים. עם זאת, התערבויות קודמות בתהליך קליטתם הביאו להצלחה בשיפור הישגיהם. במהלך העשור תשנ"ה-תשס"ד עלה שיעור הזכאים לבגרות מבין הנבחנים ילידי אתיופיה מ 38% בתשנ"ה ל – 52% בתשס"ד (למ"ס, 2006).

דו"ח בנק ישראל לשנת 2006 מוצא, כי מאפייניהם הסוציאל-דמוגראפיים של התלמידים יוצאי אתיופיה מציבים אותם בעמדת פתיחה נחותה ביחס ליתר התלמידים. בשנת 2005 היו כ - 50% ממשקי הבית בקרב קהילת יוצאי אתיופיה עניים בהשוואה לכ – 15% בקרב כלל

[5] ראוי לציין כי לא קיימת כיום הגדרה ברורה לתופעת הנשירה הסמויה וכן אופן מדידתה קשה. אנו נשתמש בהגדרה הרחבה המובאת כאן, אשר אומצה על ידי מכון ברוקדייל (כהן-נבות ואחרים, 2001).

האוכלוסייה היהודית. רובם מרוכזים ביישובי ובשכונות מצוקה, ולכך נוספים חסכים כהשכלה נמוכה של ההורים והתפרקות המסגרות המשפחתיות. נתוני פתיחה אלה מקשים על התלמידים למצות את פוטנציאל ההון האנושי הטמון בהם, וחברה שאינה דואגת לשפר את מצבם אינה ממצה את פוטנציאל ההון האנושי בקרבה: *"בהסתכלות קדימה ראוי לעמוד על הקשיים המרובים העומדים בפני דור העתיד של עולי אתיופיה, המהווה כיום[6] כמחצית מהם."* (מתוך דו"ח בנק ישראל לשנת 2006, עמ' 172).

השוואה עולמית מראה כי תופעת הנשירה בקרב מהגרים בבתי הספר מוכרת וידועה בעולם כולו (OECD, 2006). רוב מדינות העולם הקולטות מהגרים מתמודדות בחוסר הצלחה עם שילובם במערכת החינוך. אחת המדינות המעטות אשר מתמודדת יחסית בהצלחה עם קליטת מהגרים היא קנדה, שבה ההגירה היא סלקטיבית.[7]

ד. <u>המדיניות הקיימת למלחמה בתופעת הנשירה בקרב יוצאי אתיופיה</u>

המשרד לקליטת עליה ומשרד החינוך משתתפים במימון תכניות לתמיכה בלימודים ולהעשרה, תכניות התערבות לסיוע לתלמידים מתקשים, והפעלת מערך מגשרים בין תרבותיים בבתי הספר. כמו כן מופעלות תכניות בשיתוף הורים בכ– 20 יישובים (טרואן יהודה, 2005). זאת ועוד, תלמידים אשר נמצאים בסיכון גבוה לנשירה מטופלים על ידי המחלקה לביקור סדיר במשרד החינוך, אשר מפנה את התלמיד הנושר על פי צרכיו לתכנית טיפולית מתאימה המיועדת למנוע את נשירתו (כמו לדוגמא מועדוניות, אנשי מקצוע כפסיכולוגים ועובדים סוציאליים ועוד).

ה. <u>הבעיה – פגיעה ביכולתם של ההורים להוות גורם משמעותי בקליטת ילדם</u>

הבעיה המרכזית בה יש להתמקד היא פגיעה ביכולתם של ההורים העולים למלא את תפקידם כהורים, כלומר להוות גורם סמכותי, מסייע ומעודד השתלבות ילדם בבית הספר.

הורים עולים, אשר מילאו בחו"ל בביטחון את תפקידם כהורים, לא פעם מאבדים את הביטחון להמשיך ולמלא את תפקידיהם ההוריים כלפי ילדיהם בעקבות העלייה (סבר, 1997). כהן וספקטור (2003) מוצאות כי תופעה זו אכן מתרחשת בקרב הורים עולים מאתיופיה, ומתבטאת

---

[6] דו"ח בנק ישראל מתייחס לשנת 2006.

[7] על פי שיחה עם ד"ר גבי הורנצ'יק, מהחוג לחינוך אוניברסיטה העברית.

בקונפליקטים בין ההורים לצוות בית הספר, קונפליקטים המקשים על מעורבות משמעותית של ההורים בתהליך חינוך ילדיהם. כמו כן, הן מצביעות על כך שקיימת ירידה משמעותית בסמכות ההורים כלפי ילדיהם. מחקר שנערך על ידי מכון ברוקדייל בשנת 1997 מצא כי הורים יוצאי אתיופיה מודעים פחות למשמעויות של מסגרות הלימוד השונות ולמצבו של ילדם בבית הספר. עשירית בלבד מהאמהות קיבלו מידע על סוגי בתי הספר השונים שבהם יכולים ילדיהן ללמוד, לפני הרשמתם ללימודים. למעלה משליש מהאמהות דיווחו כי אינן יודעות כלל על הקורה לילדם בבית הספר. מעל שליש מהאמהות דיווחו כי לא קבלו מידע על מצב ילדיהן בלימודים מבעל תפקיד כלשהו בבית הספר. הערכתן של האמהות את הישגי ילדיהן בלימודים אף אינה מציאותית: מעל 90% מהאמהות מעריכות כי ילדיהן הם תלמידים רגילים עד מצטיינים. שני שליש מן האמהות ציינו כי בדרך כלל לא מבינות את מה שהמורים אומרים להם. כמעט מחצית (46%) מהאמהות ציינו כי אינן יודעות למי לפנות כשהן זקוקות למידע על הלימודים או על בית הספר. זאת ועוד, מעל חמישית מהאמהות העידו כי יחסי הגומלין בתוך המשפחה הורעו בעקבות העליה לישראל. למעלה ממחצית מהאמהות לבני נוער שאינם לומדים הצביעו על הידרדרות ביחסים בינן לבין ילדיהן. מעל רבע ממנהלי בתי ספר הצביעו על כך שצוות בית הספר נתקל בבעיות בתקשורת עם ההורים (ליפשיץ ואחרים 1998).

חוקרים ומומחים מצביעים על תפקידם החשוב של ההורים בקליטת ילדיהם בבית הספר ובמניעת נשירתם. מאפיינים שליליים של ניהול משפחה ותפקוד הורי כגון אירועי לחץ להם הייתה המשפחה חשופה, חוסר עקביות בהטלת משמעת הורית והיעדר תמיכה של ההורים בנער נמצאו גורמים לנשירה (כהן-נבות ואחרים, 2001). Seginer (1986) מצאה כי לקשר של ההורים עם צוות בית הספר יש השפעה על תפקוד ילדיהם בתחום ההישגים הלימודיים. סבר (1997) מצביעה על כך שבתהליכי הקליטה של הילדים משתתפים לא רק גורמי בית הספר, אלא גם משפחתו של הצעיר.

ראיונות עם אנשי מקצוע העובדים עם יוצאי אתיופיה העלו כי בעיה זו טופלה בחוסר יעילות עד עתה. רוב הפעולות והתכניות שנעשו עד עתה לא נקטו ראיה דו צדדית ולא שינו, במקביל לחיזוק ההורים, את התנהלותם של בתי הספר כלפיהם. תכנית שמחזקת את ההורים בלבד עלולה להזיק יותר מאשר להועיל, מאחר שההורים, שנתקלים באטימות וחוסר הבנה בפנותם לבית הספר בעקבות תכניות ההתערבות, מתייאשים עוד יותר[8].

[8] על פי ריאיון עם בעל מקצוע אשר בקש שלא לציין את שמו.

בעיות נוספות מעכבות את קליטתם המוצלחת של יוצאי אתיופיה במערכת החינוך, כגון חוסר בשעות תגבור איכותיות, בעיות בהקניית השפה העברית, וכן היותם מרוכזים באזורי מצוקה סוציו-אקונומית. הרוצה לקדם את קליטתם, ולצמצם את תופעת נשירתם, צריך להתייחס למכלול הבעיות. עם זאת, טיפול מוצלח בבעיית הפגיעה בהורים יאפשר התמודדות יעילה יותר עם יתר הבעיות. מחקרים מצביעים, למשל, על חוסר ידיעת השפה כגורם מרכזי לנשירת תלמידים עולים (אפל, 2001). שני (2006) מוצאת כי אחת הסיבות לכישלון בהקניית השפה העברית לעולי אתיופיה היא חוסר שליטתם בשפת-האם שלהם. אחד הגורמים לאי ידיעתם את השפה האמהרית הוא הפגיעה ביכולתם של ההורים לעודד שימוש בשפה האמהרית על ידי הילדים (כהן וספקטור, 2003).

ו. חלופות מדיניות מוצעות

חלופה ראשונה–מערך חונכות אישית לתלמידים ולמשפחות וסדנאות לצוות ביה"ס

החלופה מציעה הצמדת חונך אישי בן העדה למשפחות התלמידים שהתנהגותם מאופיינת במספר גדול של מאפייני הנשירה סמויה. החונך יתפקד כמעין אח גדול במשפחה, אשר עוקב אחר מצבו של התלמיד בלימודים ובבית הספר, משוחח עמו על קשיים, מעדכן את הוריו לגבי הנעשה עמו בלימודים על בסיס קבוע, מעודד קשר חיובי בינו לבין הוריו בעזרת שיחות ומתן דוגמא אישית ליחס של כבוד כלפי ההורים. החונך בעצם מסייע בידי ההורים להוות גורם מצפה ומעודד תחושת מסוגלות באמצעות עשייה כן בעצמו, ובאמצעות מתן דוגמא ושיחות. שיחות משותפות עם ההורים והתלמיד יבנו מחדש את הקשר ביניהם. החונך יהיה צעיר יוצא אתיופי, ועבודתו תלווה בהכשרה והדרכה. החלופה גם מציעה לשנות את אופן התנהלות בית הספר כלפי ההורים באמצעות סדנאות לצוות בית הספר. הסדנאות ינחו את הצוות בנושא התרבות האתיופית, ובנושא הדרכים ליצירת קשר חיובי עם הורי התלמידים. מוצע לקיים 100 סדנאות בשנה בקרב בתי ספר, כך שסה"כ יכוסו 1,000 בתי ספר בשנה[9].

חלופה זו לא נוסתה במערכת החינוך במתכונת המוצעת, אולם פעילות דומה נעשית על ידי עמותת עלמי"א, ומשיחה עם מנהלת תכניות נוער בעמותה עולה כי סיוע פרטני לחידוש הקשר בין התלמיד למשפחתו הינו אפקטיבי[10]. לאור זאת מוצע כי החלופה תלווה במחקר הערכה.

---

[9] על פי חישוב של 20 אנשים בסדנא. כאשר מכל בית ספר ישתתפו בסדנא 2 נציגים.
[10] על פי ריאיון עם ריקי ארגיי, מנהלת תכניות נוער, עמותת עלמי"א.

חלופה שנייה- שיפור מערך המגשרים הבין-תרבותיים בבתי הספר

מערך הגישור הקיים כיום במערכת החינוך מונה כ-100 מגשרים. החלופה מציעה להרחיב את מערך הגישור כך שבכל בית ספר בו קיימים מעל 50 תלמידים יוצאי אתיופיה יהיה לפחות מגשר אחד בן העדה, באופן שלא יהיה פחות ממגשר אחד לכל 150 תלמידים[11]. המגשרים יועסקו במשרה מלאה, ויהוו חלק מהצוות הבכיר של בית הספר. כמו כן תינתן להם הדרכה פרטנית שוטפת.

המגשרים הם עולים ותיקים החיים בארץ, שלא זנחו את מאפייני המוצא שלהם. המגשר מכיר הן את תרבות ארץ המוצא של העולים, והן את התרבות הישראלית. במישור הפרטני פועל המגשר לחיזוק קשרים רופפים במשולש תלמיד-הורה–צוות בית הספר. הוא משתתף בימי הורים כמתרגם של השפה ושל הקודים התרבותיים, עורך ביקורי בית במשפחות העולים, ודואג שההורים יבינו את התהליכים העוברים על ילדיהם בבית הספר. במישור המערכתי הוא משמש מקור לידע ולמידע בין-תרבותיים עבור הורי התלמידים לגבי המציאות ומערכת החינוך הישראלית, ועבור המחנכים הותיקים, לגבי תרבות המוצא של העולים. הוא עורך ערבי תרבות בהשתתפות המשפחות העולות וצוות בית הספר, משוחח עם המורים ומפרש עבורם את התנהגויות התלמידים העולים והוריהם (סבר 1997, סבר ואחרים, 2001).

סבר וגור (2001) מוצאות כי תנאי הכרחי לאפקטיביות של מערך הגישור הוא היות המגשר חלק מצוות בית הספר וכן זמינותו במשך כל שעות פעילות בית הספר. מסיבה זו מערך המגשרים הקיים כיום, שאינו מעסיק את המגשרים במשרה מלאה כחלק מצוות בית הספר, אינו אפקטיבי מספיק, וטעון שיפור.

חלופה שלישית - סדנאות תמיכה העצמה והנחייה להורים ולצוות בית הספר

החלופה מציעה העצמת הורים עולים באמצעות תמיכה חיזוק והקניית ידע ומיומנויות לתפקוד הורי מיטיב בחברה בישראל. תתקיימנה סדנאות העצמה והנחייה להחזרת הסמכות ההורית, סדנאות על אופן תפקוד מערכת החינוך הישראלית, קבוצות תמיכה, וחיזוק בלימוד עברית. כמו כן תתקיימנה סדנאות לצוות בית הספר: סדנאות בתרבות אתיופית למורים, סדנאות על אופן הקליטה הנכון של בית הספר את התלמידים העולים (ערבי תרבות, ערבים משותפים, עידוד דיבור אמהרית ועידוד שמירת התרבות).

[11] הכמות המוצעת נבנתה על סמך שיחות עם בעלי מקצוע.

הסדנאות תיערכנה באמצעות השיטה של גישור תרבותי הכוללת בין היתר שימוש במטפורות, כך שיאפשרו להורים להבין טוב יותר את התרבות והחיים בישראל, תפקודה של מערכת החינוך, ותפקידם בה. כמו כן, יספקו הסדנאות במה לתמיכה ושיתוף בין ההורים וכך יעצימו אותם, וכן יספקו כלים בידיהם להתמודדות עם ילדיהם ולהבנה טובה יותר של התהליכים שהם עוברים (כהן וספקטור, 2003). הסדנאות למורים יאפשרו להם להבין טוב יותר את תרבות העולים, את קשייהם ואת העובר עליהם, ויאפשרו התאמת התנהלות בית הספר לצרכי העולים כמו למשל, הנהגת יום הורים שלם בו יכירו ההורים את בית הספר (ליפשיץ ואחרים, 1998).

ז. <u>הערכת החלופות ומתן המלצה למדיניות</u>

<u>הקריטריונים שישמשו להערכת החלופות</u>

החלופות תוערכנה על פי הקריטריונים הבאים: אפקטיביות החלופה, כלומר מידת צמצום תופעת הנשירה בעקבות הפעלתה, עלות תקציבית, וישימות טכנית.

מאחר שקיים קושי להעריך כמותית בכמה תקטין כל חלופה את תופעת הנשירה, תתבצע הערכה איכותית-השוואתית. החלופות תבחנה אחת ביחס לשנייה. צמצום תופעת הנשירה יוערך באמצעות בחינת השפעתה היחסית של כל חלופה על שיפור ביכולתם של ההורים להוות גורם מסייע ומעודד שילוב במערכת החינוך. זאת, מאחר שפרמטר זה נמצא כמשפיע באופן ישיר על נשירה: Rumberger (1995) מצא כי הגורם המשמעותי ביותר לניבוי המשך לימודים לעומת נשירה הוא מעורבות ההורים בנעשה בבית הספר.

העלות התקציבית תחושב על פי מפרט החלופות שהוצע, לשנת לימודים אחת. הישימות הטכנית מטרתה לבחון מהם הקשיים הטכניים העומדים בפני כל חלופה ולהעריכם על סולם איכותי שנע בין ישימות נמוכה לישימות גבוהה.

<u>הערכת החלופות</u>

אפקטיביות

יתרונותיה של חלופת הסדנאות על חלופת המגשר והחונך נעוצים, בראש ובראשונה, במתן כלים להורים להתמודדות עם סיטואציות יומיומיות מול ילדיהן. כהן וספקטור (2003), למשל, גורסות כי סדנאות עשויות להצליח במתן כלים לשינוי התנהגות, בשמשן במה להתנסות ולאימון. יתרונה של חלופת החונך על האחרות היא במתן מידע שוטף ויומיומי להורים על מצבו של ילדם

בבית הספר. יתרונה של חלופת המגשר היא במתן תרגום בין תרבותי מקצועי שוטף וזמין. החונכים לא הוכשרו להיות מגשרים וסדנאות לא תוכלנה להקיף את כל הקונפליקטים הבין תרבותיים האפשריים ועל כן הן מספקות מענה חלקי להפחתת הקונפליקטים ולאי-הבנה הדדית. (סבר וגור, 2001).

מחקרים מוצאים כי בתחומים בהם להורים יוצאי אתיופיה לא חסר ידע או בתחומים בהם הם אינם זקוקים לשפה העברית למשל, כאשר הם צריכים להפעיל את סמכותם לגבי יציאה בשעה מאוחרת מהבית, הם עושים זאת בהצלחה (ליפשיץ ואחרים, 1998). מכאן, חלופת החונך המספקת ידע שוטף להורים על מצבו של ילדם במערכת החינוך, עונה בצורה הטובה ביותר לצרכי ההורים ועל כן היא האפקטיבית ביותר. מערך הגישור לא מספק אינפורמציה יומיומית להורים, וכן לא רלוונטי לבתי ספר בהם יש פחות מ - 50 תלמידים יוצאי אתיופיה, על כן הוא פחות אפקטיבי. חלופת הסדנאות המעניקה בעיקר מידע כללי על מערכת החינוך וכן כלים להעצמת הורים היא הכי פחות אפקטיבית.

עלות תקציבית[12]

חלופת החונכים משמעה הצמדת חונך אישי למשפחות הנערים שהתנהגותם מעידה על נשירה סמויה. מאחר שמספר התלמידים יוצאי אתיופיה במערכת החינוך מוערך כיום כ – 30,000 ויש ביניהם כ- 15% נשירה סמויה[13], משמעות החלופה היא הפעלת 4,500 חונכים. הוספת עלות הפעלת 100 סדנאות בשנה בקרב בתי ספר מורה על עלות שנתית בסכום של כ- 30.5 מליון ₪.

חלופת המגשרים משמעה הרחבת מספר המגשרים במערכת החינוך לכ - 200 מגשרים[14]. מאחר שכיום ישנם כאמור כ-100 מגשרים במערכת החינוך, תשווה העלות התקציבית של החלופה לעלות הוספת 100 מגשרים. על כן מוערכת עלותה השנתית של חלופה זו להיות כ – 11 מיליון ₪.

עלות חלופת הסדנאות מוערכת להיות כ- 6 מיליון ₪, ועל כן עלות חלופה זו היא הנמוכה ביותר.

ישימות טכנית

חלופת החונך מצריכה, כאמור, איתור של כ – 4,500 חונכים יוצאי העדה. מספרם של יוצאי אתיופיה מעל גיל 18 בעלי 12 שנות לימוד ומעלה[15] עומד על כ – 18,000 (וולדה-צדיק, 2007). לאור

---

[12] פירוט חישוב העלויות מופיע בנספח ב'.

[13] על פיה ההערכות המינימאליות ביותר של נשירה סמויה בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה, כפי שנמצאו במחקר של מכון ברוקדייל משנת 1997 (ליפשיץ ואחרים, 1998). הערכות מחמירות יותר מצריכות מספר רב יותר של חונכים, אך מאחר שעלותה של חלופה זו היא גם ככה הגבוהה ביותר, נסתפק בהערכות הממעיטות.

[14] מהערכות של בעלי מקצוע.

[15] נציין כי הדרישות הקיימות לתפקידי חונכות כמתואר בחלופה דורשות 12 שנות לימוד.

זאת, נעריך כי יקשה לאתר מתוכם את המספר הנדרש של חונכים, ועל כן נעריך את ישימותה הטכנית של החלופה כנמוכה ביותר.

ישימותה של חלופת הסדנאות בינונית, מאחר וקודים תרבותיים של הורים עולים מאתיופיה גורמים לתופעה של אי ביקור סדיר בסדנאות שכאלה[16] (כהן וספקטור, 2003). לבסוף, מאחר שמערך המגשרים כבר פועל במערכת החינוך, הוספת עוד מגשרים אינה גוררת בעיות טכניות ועל כן ישימותה של חלופת המגשרים היא הגבוהה ביותר.

<u>הערכת החלופות – טבלה מסכמת</u>

החלופה	שיפור מערך הגישור הבין-תרבותי	חונך אישי לתלמיד ולמשפחתו	סדנאות הנחיה והעצמה
אפקטיביות	**	***	*
עלות שנתית	כ – 11 מיליון ₪	כ – 30.5 מיליון ₪	כ – 6 מיליון ₪
ישימות טכנית	גבוהה	נמוכה	בינונית

<u>בחירה בין החלופות והמלצה לגבי מדיניות</u>

מאחר שהלקוח מעוניין בצמצום נשירת יוצאי אתיופיה אך בעלות סבירה, שילוב הקריטריונים של עלות ואפקטיביות, תוך התחשבות באפשרות הישימות של החלופות, גורר בחירה בחלופת הרחבת מערך הגישור הבין-תרבותי. למרות שחלופה זו אינה מתייחסת לבתי ספר אשר נמצאים בהם פחות מ - 50 יוצאי אתיופיה, מומלץ לבחור בחלופה זו, שהוכחה כבר כאפקטיבית, ועלותה סבירה.

[16] על פי קוד הכבוד האתיופי, כאשר מגיע לביתך אורח, יש לתת לו כבוד ולשכוח את כל שאר ההתחייבויות. בתרבות האתיופית אורחים נוהגים להגיע ללא תיאום מראש (כהן וספקטור, 2003).

ח. מקורות

ספרות

אדלשטיין ארנון, (2001), **מודל תיאורטי להסבר עבריינות נוער וסטייה חברתית בקרב יוצאי אתיופיה בישראל. מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית,** כרך 14, עמ' 25-48.

בלשה שגיא (2005), **התפתחות ההשפעה הפיסקאלית של עולי אתיופיה על ציר הזמן,** מכון פהר, בית הספר למדיניות ציבורית, האוניברסיטה העברית בירושלים, נובמבר 2005. עמ' 13-14.

בן-אריה אשר, צ'רנובלסקי דנה (עורכים), (2004) **ילדים עולים בישראל 2004,** המשרד לקליטת עלייה, המועצה הלאומית לשלום הילד.

כהן רינה, ספקטור גרסיאלה, (2003), **גישור תרבותי – העצמת הורים עולים מאתיופיה במפגש תרבותי,** משרד החינוך התרבות והספורט, מינהל כא"ב תיאום ובקרה, האגף לחינוך מבוגרים. עמ' 34-35, 44, 63-62.

כהן-נבות מרים, אלנבוגן-פרנקוביץ שרית, ריינפלד תמר, (2001), **הנשירה הגלויה והסמויה בקרב בני נוער, דו"ח מחקר,** גו'ינט-מכון ברוקדייל, הכנסת-מרכז מחקר ומידע. עמ' 6-5, 46.

ליפשיץ חן, נועם גילה, חביב ג'ק, (1998), **קליטתם של בני נוער יוצאי אתיופיה: מבט רב-ממדי,** ג'וינט-מכון ברוקדייל- המרכז לילדים ולנוער. עמ' 44-41, 65-56, 101-99, 141-128.

סבר ריטה, (1997), **"כאילו שהכל בסדר". גישור בין-תרבותי בבתי ספר, למה צריך אותו ואיך עושים את זה?,** המכון לחקר הטיפוח בחינוך, בית הספר לחינוך, האוניברסיטה העברית בירושלים. עמ' 8-7, 41, 186-187.

סבר ריטה, גור יעל, (2001), **"עדשות מגע" – גישור בין-תרבותי בכפר נוער עתיר חניכים יוצאי אתיופיה.** בתוך: **'מפגש'-כתב עת לעבודה חינוכית סוציאלית,** גיליון 15, נובמבר 2001. עמ' 186-179.

קמחי מיכל, בן-אריה אשר (עורכים), (2007), **ילדים עולים בישראל 2007,** המשרד לקליטת עליה, המועצה הלאומית לשלום הילד. עמ' 83-85.

Richman J. M., Bowen G.L., (1997), **School Failure: An Ecological-Interventional-Developmental Perspective",** In Fraser M. W. (ed.), **Risk and Resilience in Childhood**, NASW Press, New York. pp. 95-116.

Seginer Rachel, (1986), **Mothers' behavior and Sons' Performance: An Initial Test of an Academic Achievement Path Model,** in: **Merrill-Palmer Quarterly**, 32, pp. 153-166.

דו"חות ומסמכים

אפל אביטל, (2001) **הנשירה מבתי הספר בקרב תלמידים עולים**, מרכז מחקר ומידע, הכנסת.

בנק ישראל, (2006), **דו"ח בנק ישראל לשנת 2006**, הדו"ח מופיע באתר בנק ישראל: www.bankisrael.gov.il, עמ' 172.

וולדה-צדיק אברהם, (2007), **שילוב יוצאי אתיופיה בחינוך ובתעסוקה: תמצית ממצאים חדשים**, מאיירס מכון ברוקדייל. הדו"ח מופיע באתר של מכון ברוקדייל: http://brookdale.pionet.com/default.asp. עמ' 6.

טרואן יהודה, (2005) **מדיניות והתערבות בקליטת נוער וצעירים עולי אתיופיה – מעקב אחר יישום דוחות והחלטות בנושא**, 30 בינואר 2005, מרכז מחקר ומידע, הכנסת. הדו"ח מופיע באתר הכנסת: www.knesset.gov.il. עמ' 3-6.

למ"ס, (2005), **ישראל-דו"ח חברתי לשנים 1990-2003**, דצמבר 2005, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. הדו"ח מופיע באתר הלמ"ס: www.cbs.gov.il . עמ' 69.

למ"ס, (2006), **החינוך בישראל בראי הסטטיסטיקה 1995-2004**, דצמבר 2006, לשכה מרכזית לסטטיסטיקה. הדו"ח מופיע באתר הלמ"ס: www.cbs.gov.il. עמ' 76-77.

פישביין יעל, (2004), **'הציון: נקלטים בקושי' - דו"ח מעקב בנושא השתלבות בני נוער יוצאי אתיופיה בחינוך העל יסודי**, אגודה ישראלית למען יהודי אתיופיה. הדו"ח מופיע באינטרנט בכתובת: http://www.iaej.co.il/documents/14-02-05/ethiopian_black.pdf. עמ' 7.

שמש אילן, (1999), **מאפייני נוער מנותק יוצאי אתיופיה**, בתוך: **מניתוק לשילוב**, ספטמבר 1999, משרד החינוך והתרבות. מופיע גם באתר סנונית: www.snunit.k12.il

שני מיכל, 2006, **רכישת השפה הכתובה בקרב ילדי העדה האתיופית בישראל מגיל הגן – כיתה ו': היבטים קוגניטיביים, אוריינים-סביבתיים ולשוניים**, הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה.

OECD, (2006)**, Where Immigrant Students Succeed.** Paris. OECD. pp.3.

ראיונות

אברה סמואל מיכל, **מנהלת הדרכה ויחסי ציבור, עמותת פידל - עמותה לחינוך ושילוב חברתי של יוצאי אתיופיה בישראל**, 22 באפריל 2007.

אקלה ונדה, **מנהל קידום זכויות חברתיות והעצמה קהילתית, עמותת ידיד – מרכזי זכויות בקהילה**, 15 באפריל 2007

אקלים עמרם, **מנהל תכנית "אופק לבגרות", אגף חינוך ונוער, ג'וינט ישראל**, 20 במאי 2007.

ארגיי ריקי, **מנהלת תכניות נוער, עמותת עלמי"א – העמותה לקידום המשפחה והילד בקהילה האתיופית בישראל**, 4 באפריל 2007.

האס טל, **מנהל מחלקת מחקר ואסטרטגיה, אגודה ישראלית למען יהודי אתיופיה**, 22 במרץ 2007.

** ראיונות עם בעלי מקצוע ותפקידים נוספים אשר בקשו שלא לציין את שמם.

י. נספח א' – הערכת עלויות[17]

חלופת החונכים

רכיבי עלות	פירוט	עלות שנתית
עלות חונך	מלגת חונך 4 שעות שבועיות במשך שנת לימודים	4,562 ₪
עלות הנחיית חונך	250 ₪ לשעת הדרכה אחת לחודש	כ- 2,500 ₪
סה"כ עלות 4,500 חונכים	כ- 30 מליון ₪ עלות שנתית	
סה"כ עלות 100 סדנאות	4000 ₪ לסדנא * 100 = 400,000 ₪ עלות שנתית	
סה"כ עלות החלופה	כ – 30.5 מיליון ₪ עלות שנתית	

חלופת המגשרים

רכיבי עלות	פירוט	עלות שנתית
עלות משכורת המגשר	משרה מלאה	100,000 ₪
עלות הדרכת מגשר	250 ₪ לשעת הדרכה אחת לשבוע	כ – 12,000 ₪
סה"כ עלות מגשר	כ- 112,000 ₪ עלות שנתית	
סה"כ עלות הוספת 100 מגשרים	כ – 11 מיליון ₪ עלות שנתית	

חלופת הסדנאות

רכיבי עלות	פירוט	עלות שנתית
עלות סדנא	סדנא מכילה 10 מפגשים בני שעה וחצי ועלות של 400 ₪ כל אחד	4,000 ₪
סה"כ עלות 500 סדנאות לבתי"ס	4000 ₪ לסדנא * 500 = 2,000,000 ₪	
סה"כ עלות 1,000 סדנאות להורים	4,000 ₪ לסדנא * 1,000 = 4,000,000 ₪	
סה"כ עלות החלופה	כ – 6 מיליון שקלים	

[17] הנתונים התקבלו משיחות עם בעלי מקצוע. בהערכת העלויות לא נלקחה בחשבון עלות קורס ראשוני, מאחר שזהו קורס חד פעמי, אשר עלותו דומה בכל שלוש החלופות.